

Araştırma Makalesi / Research Article

Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Deniz Alanları ve Derin Deniz Yatağının Hukuki Statüsü

Legal Status of Sea Areas and Deep Seabeds Within the Scope of International Law of The Sea

Kamil ALAYBEYOĞLU*

Öz:

Uluslararası hukuka göre, deniz alanlarının sınırları ve hukuki statüsü pek çok tartışmaya ve çalışmaya konu olmuştur. Devletler geçmişten beri denizi ulaşım ve ticaret için kullanılmıştır. Bununla birlikte değişen koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda denizlerin ekosisteminden ve diğer doğal kaynaklarından da istifade etmeye çalışmışlardır. Devletler de bu amaç doğrultusunda denizlerdeki hakimiyet alanlarını sürekli genişleterek, kendilerine bu yeni alanlardan menfaat elde etmeyi amaçlamışlardır. Devletlerin bu politikaları neticesinde deniz ve deniz alanlarıyla ilgili hukuki düzenlemelerin gündeme gelmesi artık kaçınılmaz olmuştur.

Geçtiğimiz yüzyılda teknolojinin zamanla gelişmesi, sanayinin daha fazla hammadde ve doğal kaynak talebine bağlı olarak devletler yeni kaynakların arayışına başlamıştır. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar neticesinde derin deniz yatağında bulunan doğal kaynakların keşfedilmesi, bu alanla ilgili hakimiyet iddialarını gündeme getirmiştir. Uluslararası topluluk da bu iddialar karşısında birtakım düzenlemeler yapma ihtiyacı duymuştur. Çalışmamız da bu kapsamda deniz alanlarını ve derin deniz yatağının hukuki durumunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Uluslararası Deniz Hukuku, Deniz Alanları, Derin Deniz Yatağı, İnsanlığın Ortak Mirası.

* İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, kamilalaybeyoglu@stu.aydin.edu.tr, ORCID: 0009-0002-4819-7159.

Abstract:

Under international law, the boundaries and legal status of maritime zones have been extensively debated and studied on various platforms. Seas have been used by countries for transportation and trade since ancient times. However, due to evolving conditions and growing needs, they have increasingly been exploited for their ecosystems and other natural resources. Consequently, states have sought to benefit from these new areas, continuously expanding their zones of dominance in maritime regions. These policies have, in turn, led to the inevitable development of new legislation concerning the sea and maritime areas.

The advancement of technology over the past century, combined with the growing industrial demand for raw materials and natural resources, has driven countries to seek new sources. As a result of efforts undertaken in this context, natural resources on the deep seabed have been discovered, giving rise to new claims of sovereignty over these areas. In response, the international community has found it necessary to establish specific legal frameworks. This study aims to evaluate the legal status of maritime zones and the deep seabed within this evolving context.

Keywords: *International Law, International Law of The Sea, Deep Seabed, Sea Areas, The Common Heritage of Mankind.*

Giriş

İnsanlık çok eski çağlardan bu yana denizlere karşı büyük bir ilgi duymaktadır. Duyulan bu ilgi elbette karşılıksız değildir. Denizlerin nimetlerinden istifade etme gayesiyle devletlerin bir unsurunu oluşturan milletler sürekli olarak denizle olan ilişkisini geliştirmiştir. Zamanla artan bu ilgiye paralel olarak gelişen, devletlerin denizlerde daha fazla çıkar ve hakimiyet elde etmesi yolunda attıkları adımlar neticesinde diğer devletlerin de denizlerdeki mevcudiyetine zarar vermeye başlamalarına sebep olmuştur. Zamanla artan bu çıkar çatışmalarının bu şekilde devam etmesi elbette mümkün değildir. Bu sebeptendir ki egemen güçler, yani devletler denizler üzerindeki hakları bakımından uluslararası bir anlaşmaya varmak zorunda kalmışlardır. Çalışmamız da bu kapsamda devletlerin deniz alanlarının neler olduğuna, buralarda ne gibi haklarının olduklarına, bu haklara yönelik ne gibi bir sınırlandırmaların düzenlendiğini açıkladıktan sonra, devletlerin açık denizler ve özellikle de derin deniz yatağı bakımından hak ve sorumluluklarının neler olduğunu irdelemektir.

Bu kapsamda çalışmamızın birinci ve ikinci bölümünde devletlerin tam egemenliğinde olan ve kısmi egemenliği altında olan deniz alanlarının neler olduğuna, tanımlarına, içerisinde hangi hak ve sınırlamaları barındırdığı incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise devletlerin egemenliğinin dışında kalan deniz alanlarından açık denizlerin ve derin deniz yataklarının ne olduğu izah edilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise derin deniz yatağının kurumsal yapısını ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

I. Devletlerin Tam Egemenliği Altında Olan Deniz Alanları

A. İç Sular

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Madde 8 kapsamında iç sular, esas hat ile karasularıyla devletin toprakları arasında kalan bölgeyi, limanları, koyları, körfezleri ve devletin kara parçasının içerisinde bulunan diğer suları kapsamaktadır¹.

Esas hattın belirlenmesinde prensip olarak normal esas hat, yani en düşük cezir seviyesinden (suların en alçak olduğu an) başlayarak çekilen hattır².

¹ BEKTAŞ, Sezercan: Uluslararası Deniz Yatağının İşletilmesi ve Deniz Yatağı Uluslararası Otoritesi, Legem Yayıncılık, s.8.

² BOZKURT, Enver, POYRAZ, Yasin, ERDAL, Selcan: Devletler Hukuku, Gözden Geçirilmiş 12. Baskı, Legem

Coğrafi kıyı çizgisinin kimi durumları çok girintili çıkıntılı olduğu, kıyıya çok yakın takımadaların olması ve kıyı çizgisinin doğal nedenlere bağlı olarak sık sık değişkenlik gösterdiği durumlarda esas hattın belirlenmesinde düz esas hat prensibi kullanılmaktadır. Düz esas hattın belirlenmesi ise bu etmenler göz önünde bulundurularak belirlenecek uç noktaların düz bir şekilde birleştirilmesi sonucu oluşan hat ile devletin topraklarının bulunduğu kara arasındaki kalan bölgeyi kapsamaktadır³.

Devletlerin iç sulardaki egemenlik yetkisi prensip olarak tamdır. Lakin geçtiğimiz yıllarda uluslararası topluluğun eğilimi ise limanlara, özellikle ticaret gemilerinin giriş ve çıkışlarını serbest bıraktıkları yönünde gözlenmektedir⁴. Bununla birlikte ticaret gemilerinin iç sulardaki bir limanda buldukları süre boyunca tabi olacakları hukuk kıyı devletin hukukuna tabidirler. Burada ticaret gemileri kıyı devletin ulaşım, gümrüğe, sağlığa ilişkin düzenlemelerine riayet etmesi gerektirir Savaş gemilerinde ticaret gemilerinden farklı bir ayrıma gidilmiştir ve durum burada farklılık göstermektedir. Savaş gemilerinin personelleri kıyıya çıkıncaya kadar savaş gemilerinin dokunulmazlığı prensibi kapsamında yargı bağımsızlıkları bulunmaktadır. Bununla birlikte savaş gemileri ve personelleri de buldukları liman devletin ulaşım, sağlık ve genel olarak kamu düzenine ilişkin kurallara riayet etmesi beklenmektedir⁵.

B. Karasuları

Karasuları uluslararası hukukun belirlediği sınırlar çerçevesinde belirli bir alanı kapsayan, açık deniz ile kıyılar, kimi zaman da iç sular arasında kalan bölgeyi ifade etmektedir⁶. Bu belirtilen alan içerisinde egemenlik hakkı olan kıyı devletine sadece sular bakımından değil, aynı zamanda su altında bulunan canlı ve cansız varlıklarla birlikte su alanının üzerinde bulunan hava sahasına da ilişkin egemenlik hakkı bulunmaktadır⁷.

Bu tanımlamayla birlikte karasularına ilişkin asıl mesele karasularının genişliğinin ne kadar olduğuyla ilgilidir. Başlangıçta devletler bu hususta farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Başlangıçta pek çok devlet 3 deniz mili ola-

Yayınevi, s.98.

³ PAZARCI, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 17. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2018, s.279-280.

⁴ PAZARCI, Hüseyin: Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap, Gözden Geçirilmiş 12. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2021, s.310-311

⁵ PAZARCI, (Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap): s.311-312.

⁶ KURAN, Selami: Uluslararası Deniz Hukuku, 8. Baskı, Beta Yayıncılık, s.83.

⁷ AKSAR, Yusuf: Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, s.35.

rak tepit etmiş, lakin bazı devletler 4 deniz mili olarak kabul etmiş, hatta bazı Latin Amerika ülkelerinin karasularını 200 deniz mili olarak kabul ileri sürmüşlerdir. Ancak genel olarak uluslararası topluluk 3 ila 12 deniz mili arasında bir tutum sergilemişlerdir⁸. Bundan sonraki dönemde Üçüncü Deniz Hukuku konferansı doğrultusunda egemen devletlerin karasularının mesafelerini 12 deniz miline kadar belirledikleri ve bu kuralın da uluslararası topluluğun geneli tarafından kabul görerek artık bir teamül hukuku niteliğini taşıdığı gözlemlenmektedir⁹.

Karasularının sınırlarının tespitiyle beraber birtakım sorular da gündeme getirmektedir. Karasularının sınırlarının belirlenmesiyle birlikte açık deniz olarak sınıflandırdığımız alanların bazıları artık kıyı devletinin egemenliğine tabi olmuştur. Buda akıllara açık denizlerin serbestisi prensibine bir hanel getirip getirmeyeceğidir. Bu husus hakkında da 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi ile bir düzenleme getirilmiştir¹⁰. Bu düzenleme zararsız geçiş hakkı olarak adlandırılmıştır. Egemen devletler de bu prensibi benimsemiş ve uluslararası topluluk tarafından da bir teamül kuralı haline gelmiştir¹¹.

Zarar geçiş hakkına değinmemiz gerekirse eğer öncelikle iki unsurdan söz etmemiz gerekmektedir. Birincisi geçiş eyleminin nasıl olacağıyla alakalıdır. Geçiş 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) 18. maddede detaylandırılmıştır. Buna göre geçişin kesintisiz ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Geçişe hanel getirmeyecek birtakım durumları maddede yine belirlemiştir. Buna göre ise seyrüseferin olağan akışı doğrultusunda ya da tehlike altında olan gemi, uçak veya kişilere yardım etmek maksadıyla gerekli olduğu kadar demirlemeye veya durmaya ilişkindir. İkinci önemli unsur ise geçişin zararsız olmasıdır. Lahey Konferansında zararsızlık ile alakalı kıyı devletinin kamu düzenini, barış ve güvenliğine zarar vermeyecek şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır¹².

C. Boğazlar

Boğazlar kısaca iki kara parçası arasında kalan ve iki farklı su bölgesini birleştiren geçit olarak tanımlanabilir. Boğazlar da kendi içerisinde ikiye ay-

⁸ AKSAR: s.36-37

⁹ CHURCHILL, Robin; LOWE, Vaughan; SANDER, Amy: The Law of The Sea, Fourth Edition, Manchester University Press, s.139.

¹⁰ AKSAR: s.37.

¹¹ ROTHWELL, Donald. R; STEPHENS, Tim: International Law of The Sea, Third Edition, HART Publishing, s.75.

¹² AKSAR: s.38.

rılmaktadır. Boğaz eğer ki tek bir devletin kıyılarında bulunuyorsa ya da boğazın bağlanıp döküldüğü yer kapalı bir denizse eğer bu boğazlara ulusal boğazlar denilmektedir¹³. Uluslararası boğaz olmanın coğrafi kriteri iki açık denizi ya da münhasır ekonomik bölgeyi birbirine bağlıyor olmasıdır. O boğazın bölge için önemi ya da kullanım yoğunluğu dikkate alınmaz Bir diğer ölçüt ise uluslararası andlaşmalara konu olunmasıdır. Eğer bir boğaz ulusal boğaz olarak nitelendirilse bile, şayet bir uluslararası andlaşmaya konu oluyor artık o boğaz da uluslararası boğaz niteliği kazanmaktadır¹⁴.

Uluslararası boğazlarından geçiş transit geçiş olarak düzenlenmektedir. Bu düzenleme “zararsız geçiş” prensibine benzemekle birlikte burada kıyı devleti geçişi sürekli olarak durduramamaktadır¹⁵. Transit geçiş Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine (BMDHS) göre bir geçişin transit geçiş olabilmesi için geçişin sağlandığı kıyı devletiyle diğer tarafında açık bir deniz ya da münhasır ekonomik bir bölgenin bulunmadığı bir ada arasında olması gerekmektedir¹⁶. Transit geçiş zararsız geçişten birtakım hususlar itibarıyla ayrılmaktadır. Transit geçiş yukarıda da daha önce bahsettiğimiz gibi durdurulamamaktadır, askıya alınamamaktadır. Transit geçişte geçişin sürekli ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir¹⁷. Transit geçişten tüm gemi ve uçaklar istifade edebilmektedirler, bunlara savaş gemileri ve uçakları da dahildir. Bir diğer husus ise denizaltılar bakımındandır. Denizaltılara zararsız geçiş hakkında su üzerinden bayraklarının görünür bir şekilde geçmesi gerekirken, transit geçişte böyle bir zorunluluk getirilmemiştir¹⁸.

D. Takımada Suları

Takımada sularından önce takımada devletinin ne olduğuna kısaca bir değinmekte fayda vardır. Buna göre takımada devleti dediğimiz zaman Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) madde 46 kapsamında birbirleriyle sıkı bir şekilde tarihi ve coğrafi, ekonomik ve siyasi bir bağı olan adalar kümesi olarak tanımlanmaktadır¹⁹.

Takımada suları ise takımada devletlerinin en dışta bulunan adalarından düz bir hat çekmeleri suretiyle oluşturabileceklerini belirlemekle birlikte bu duruma yönelik Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)

¹³ BEKTAŞ: s.18.

¹⁴ PAZARCI, (Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap): s.343-344.

¹⁵ BOZKURT, POYRAZ, ERDAL: s.111.

¹⁶ PAZARCI, (Uluslararası Hukuk): s.295.

¹⁷ AKSAR: s.47.

¹⁸ TANAKA, Yoshifumi: The International Law of The Sea, Third Edition, Cambridge University Press, s.124.

¹⁹ SHAW, Malcolm N: International Law, Ninth Edition, Cambridge University Press, s.485.

madde 47 birtakım düzenlemeler getirmiştir. Bu maddeye göre belirlenen takımadaların su alanı, takımadaların toplam alanının en fazla 9 katı olabileceğidir. Gelgitlerin bulunduğu seviyeden itibaren, yani cezir seviyesinden itibaren esas hattın belirlenmesi ancak o seviyenin bulunduğu yerde bir deniz feneri ya da benzer bir başka yapının bulunduğu durumlarda ancak mümkün olabilir. Esas hattın belirlenmesinde takımadaların genel olarak bütünlüğünü bozmayacak bir biçimde belirlenmelidir. Belirlenen esas hattın uzunluğu ise en çok 100 deniz mili kadar olmalıdır. Bu durumun istisnası ise takımadayı çevreleyen esas hattın toplam sayısının en fazla yüzde üçü kadarı kadar bu sınır aşılabilmektedir ve bu sınır azami olarak da 125 deniz milini geçemez²⁰.

Takımada devleti takımada suları üzerinde tam yetkiye sahiptir. Takımada sularının sadece su yüzeyi kısmı değil aynı zamanda su altı olan deniz yatağı kısmı ve suyun üzerinde olan hava sahasını da kapsamaktadır. Bu doğrultuda da takımada devletleri takımada su alanlarında bilimsel araştırmalar yürütebilme hakkına sahiptirler²¹. Bu duruma istisna niteliği taşıyacak birtakım durumlar da mevcuttur. Bu durumlardan bahsetmemiz gerekirse eğer daha önceden takımada devletin akdetmiş olduğu balıkçılığa ilişkin sözleşmelere riayet ederek geleneksel balıkçılık haklarına saygı göstermeleri gerekmektedir. Bir diğer husus ise su altından su tabanlarına döşenmiş olan kablolarla ilgilidir. Takımada devleti daha önceden yerleştirilmiş olan su altı kablolarına müdahale etmeyecek, aksine herhangi bir bakım veya onarım çalışmalarına müsaade etmesi gerekecektir²².

II. Devletlerin Kısmi Egemenliği Altında Olan Deniz Alanları

A. Kıta Sahanlığı

Kıta sahanlığı meselesinin gündeme gelmesinde devletlerin zamanla gelişen teknolojileri ve madenlere duydukları ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleştirdikleri çalışmalar yatmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda kendi kıyılarında keşfettikleri maden kaynaklarından istifade edebilmek amacıyla bu alanlarda hakimiyetlerini genişletmeyi amaçlamışlardır. Yani bir başka söylemle kıta sahanlığı meselesi başlangıçta coğrafyanın bir konusuyken, devletlerin tutum ve yaklaşımları neticesinde uluslararası hukukun konusu haline gelmiştir²³.

²⁰ SHAW: s.485.

²¹ BEKTAŞ: s.18.

²² SHAW: s.486.

²³ TEPEALTI, Fahrettin: International Journal of Geography and Geograhly Education, 45(174), s.177.

Kıta sahanlığı esasen kıyıdan itibaren yavaş yavaş derinleşmeye başlar ve sonrasında birden kırılarak bir yamaç oluşturur. Yamaç ile sahildar devleti kıyısı arasında kalan bu toprak parçasına da kıta sahanlığı denilmektedir. Kıta sahanlığı, kıyı devletinin topraklarının suyun altında devam bir parçası olarak kabul edilmektedir²⁴. Kıta sahanlığının uzunluğu bakımından Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) madde 76 bir sınırlama getirmiştir. Maddeye göre kıta sahanlığının uzunluğu karasularının belirlendiği esas hattan itibaren 200 deniz miline kadar olabileceğini belirtmiştir. Madde devamında kıta devletinin kara parçasının doğal bir uzantısının 200 deniz milini aştığı takdirde bu sınırın 350 deniz miline çıkabileceğini belirtmiştir. Ancak 200 ila 350 deniz mili arasında belirlendiği takdirde buradaki doğal kaynaklardan istifade etme Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'ne (International Seabed Authority) maddi olarak katkıda bulunma ya da belirli bir ücret ödenmesine bağlanmıştır. Kıyı devletlerinin kıta sahanlıklarından faydalanabilmeleri için kıta sahanlıklarını ilan etmelerine gerek yoktur. Çünkü kıta sahanlığına ilişkin haklar uluslararası topluluk tarafından teamül kuralı haline geldiği için kıyı devletlerinin buradaki haklarını kıta sahanlığı ilan etmeksizin kullanabilme²⁵.

Kıta sahanlığından kıyı devletlerinin istifade edebileceği kaynaklara değinmemiz gerekirse de yine Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) madde 77 bu hususu açıklamıştır. Buna göre kıta sahanlığında bulunan doğal kaynaklar, orada bulunan sabit organizmalar, hasat edilebilir organizmalarla birlikte sabit bir şekilde kıta sahanlığının tabanında veyahut altında bulunan ya da fiziksel temas olmaksızın hareket edemeyen organizmalar ve doğal madenlerle²⁶.

B. Bitişik Bölge

Bitişik bölge Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) madde 33 ve 303 kapsamında düzenlenmiştir. Buna göre kıyı devletinin madde 33'e göre karasularına bitişik olan bir bölgede bitişik bölge ilan edebileceği hususlar burada tahdidi olarak sıralanmış, yani sınırlı bir biçimde belirtilmiştir. Madde 33'e göre kıyısı olan sahildar devlet ülke topraklarına veyahut karasularına yönelik olarak gerçekleşen göç, sağlık, gümrük ve maliyeye

²⁴ ERTUĞRUL, Ümmühan, Elçin: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletinin Egemenlik Hakları, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(1), s.55-56.

²⁵ AKSAR: s.58.

²⁶ CRAWFORD, J: Brownlie's Principles of Public International Law, 9th Edition, Oxford University Press, s.257-258.

yönelik konularla, güvenlik ile ilişkili konuları kapsamaktadır ve bu doğrultuda da gerekli önemleri alabilmektedir. Madde 303 ise arkeolojik ve tarihi eserlerin korunmasına ilişkin olarak kıyı devletine bitişik bölge ilan etme hakkı tanımaktadır. İlan edilecek olan bitişik bölgenin uzunluğu ise karasularının ölçüldüğü esas hat itibariyle en fazla 24 deniz mili olarak ilan edilebilir²⁷.

C. Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır ekonomik bölge kavramı ABD Başkanı Truman'ın 1945 yılında ilan edilen bildiriyle birlikte gündeme gelmiş, daha sonrasında ise 1958 tarihli Cenevre'de gerçekleşen I. Deniz Hukuku Konferansında ABD Başkanı Truman'ın öne sürdüğü bu fikir olgunlaşarak Kıta Sahaneliği Andlaşmasının oluşumuna zemin hazırlamıştır²⁸.

Münhasır ekonomik bölge, kıyı devletine bu alanda su ve su altındaki canlı ve cansız kaynakların işletilmesi adına ekonomik haklar tanıyan ve kıyı devletiyle diğer devlet arasında adeta köprü vazifesi gören bir bölgedir. Bölgenin genişliği meselesi ise karasularını takiben çekilen esas hat itibariyle en fazla 200 deniz miline kadar ilan edilebilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise kıta sahanlığıyla münhasır ekonomik bölgenin kesiştiği, birbirlerini kapsadığıdır. Ancak kıta sahanlığı bir teamül hukuk kuralı halinde olduğundan dolayı burada kıyı devletinin kıta sahanlığının belirlenmesine yönelik bir ilana gerek duyulmazken, münhasır ekonomik bölge bakımından bu durum söz konusu değildir, kıyı devleti münhasır ekonomik bölgesini ilan etmek zorundadır²⁹.

Kıyı devletinin bu bölgedeki haklarından bahsetmemiz gerekirse eğer Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) madde 56'da düzenlenmiştir. Buna göre kıyı devleti bu alandaki su alanında, su altında bulunan deniz yataklarında ve toprak altındaki canlı ve cansız olarak bulunan doğal kaynaklara yönelik olarak araştırmalar, bu kaynakların işletilmesi ve muhafaza edilmesine yönelik hakları vardır. Bunun dışında su yüzeyinde gerçekleşen akıntılardan ve rüzgârdan istifade edip enerji elde edilmesi hususunda kıyı devletinin yetkisi bulunmaktadır³⁰. Bu doğrultuda kıyı dev-

²⁷ BEKTAŞ: s.20.

²⁸ KARATAŞ, Salih: Münhasır Ekonomik Bölge Üzerinde Üçüncü Devletlerin Hak ve Yetkileri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23(2), s.82-83.

²⁹ ARIDEMİR, Hakan: Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(2), s.796.

³⁰ ARIDEMİR: s.797.

leti bu alanda suni adalar oluşturabilir, buranın işletilmesi ve denetlenmesi adına tesisler kurabilir³¹.

Kıyı devleti bu haklarını kullanırken diğer devletlerin tanınan haklara halel getirmeyecek, onların bu haklarını zedeleyecek şekilde tutum ve davranışlarda bulunmaması gerekmektedir. Bu doğrultuda diğer devletler münhasır ekonomik bölgeyi ulaşım amacıyla kullanma, su altından geçecek kablolar, petrol ve doğalgaz borularının döşenmesi, bunların bakım ve onarımları, bu bölgede bilimsel araştırmalarda bulunma hakları açık deniz rejimi kapsamında bulunmaktadır. Bununla birlikte kıyı devleti kendisinin komşusu olan ya da alt bölgesinde bulunan coğrafi olarak dezavantajlı olan devletlere bu alanda makul bir av hacmi kapsamında su alanından istifade edip bu bölgeden yararlanabilme hakkı tanınması gereklidir³².

III. Devletlerin Egemenliği Dışında Olan Deniz Alanları

A. Açık Denizler

Açık denizlerin kullanımı ve devletlerin bu doğrultuda denizlerde hak iddia etmeleri tarihin ilk çağlarından beri varlığını sürdürmektedir. Orta Çağ zamanında Vitoria'nın temellerini attığı denizlerde seyrüseferin bütün devletler bakımından bir hak teşkil etmesi, Grotius'un "*Mare Liberum*" adlı çalışmasında adete ete kemiğe bürünerek açık denizlerde seyrüsefer hakkına ve açık denizlerin bütün devletlerin kullanımına ait olduğunu vurgulamıştır. Grotius eserinde denizlerin Tanrı'nın bütün insanlığın kullanımı adına eşit bir şekilde sunduğunu, doğanın adete bu şekilde tezahür edercesine tüm karalarının denizler ve okyanuslar vasıtasıyla birbirine bağlandığını ve tüm halkların ve devletlerin de bu nimetlerden eşit bir şekilde yararlanmaları gerektiğini vurgulayarak denizlerde seyrüsefer serbestliğini savunmuştur³³. Açık denizler 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi madde 86'da bir devletin iç sularının, kara sularının, eğer ki bir takımada devletiyse takımada devletin takımada sularının, münhasır ekonomik bölgenin bir parçasını oluşturmayan deniz alanları olarak tanımlamıştır³⁴.

³¹ ALLI, Çağatay: Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölgesinin Belirlenmesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2019, Tez No: 621780, s.30.

³² ALTINOK, Müberra Sümeyye: 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Göre Derin Deniz Yatağı Madenciliğinin Tabi Olduğu Hukuki Rejim, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, Tez No: 569025, s.21.

³³ ERKİNER, Hakkı Hakan: Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 18(3), s.26.

³⁴ AKSAR: s.74.

Açık denizler bütün devletlerin kullanımına sunulmuştur. Yani bir devletin ister kıyısı olsun ister olmasın açık denizleri kullanma hakkı mevcuttur. Bunun altında yatan sebep açık denizlerin prensip olarak hiçbir devletin sahip olamayacağı (res communis) bir statüde olmasıdır. Bu geçmişten günümüze bir teamül hukuk kuralı olarak kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) madde 87 kapsamında hangi hakları içerdiğini de saymaktadır. Bunlar daha önceden de bahsettiğimiz gibi seyrüsefer serbestisidir. Başka değinilen hususlar ise açık denizlerin su üzerindeki hava sahalarına ilişkin uçma serbestisi, su altından kablo ve boru hatlarının döşenmesi ve geçirilmesi, bu alanlarda bilimsel araştırmalar yürütmek, balıkçılık faaliyetlerinde bulunmak ve bu doğrultularda uluslararası hukuka hanel getirmeyecek şekilde yapay adalar ve tesislerin inşasına yönelik serbesti tanımıştır³⁵.

Açık denizlerin kullanımıyla alakalı sözleşme devletlere birtakım sınırlandırmalar da getirmektedir. Bunlara değinmemiz gerekirse, öncelikli olarak diğer devletlerin haklarına hanel getirmeyecek, uluslararası hukukun yükümlülüklerini ihlal etmeyecek bir şekilde, barışçıl faaliyetlerle gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Bununla birlikte açık denizlerdeki teamül hukukundan kaynaklanan birtakım istisnalar bulunmaktadır. Bunlar korsanlık faaliyetleri, köle ve uyuşturucu ticareti, ziyaret hakkı, izinsiz yayın, sıcak takiptir³⁶. Bir diğer husus ise açık denizlerin altında yer alan derin deniz yataklarına ilişkindir. Derin deniz yatakları insanlığın ortak mirası statüsünde olduğundan dolayı buranın işletilmesi ve denetimi Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) kapsamında açık denizlerin dışında bırakılır³⁷.

B. Uluslararası Derin Deniz Yatağı

Uluslararası derin deniz yatağı 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde (BMDHS) "bölge" olarak nitelendirilmiş ve kıyı devletinin kıta sahanlığıyla münhasır ekonomik bölgesinin dışında kalan açık denizlerde, deniz yatağını ve bu yatağın altında bulunan toprak kısmı olarak tanımlanmıştır³⁸.

Çalışmamızın bir sonraki kısmında uluslararası derin deniz yatağını daha da detaylandırarak inceleyeceğimiz için bu bölümde sadece uluslararası derin deniz yatağının 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)

³⁵ AKSAR: s.74-75.

³⁶ ALTINOK: s. 28-29, AKSAR: s.78.

³⁷ ALTINOK: s.28.

³⁸ ALTINOK: s.32.

kapsamında bir tanımının verilmesi yeterli olacaktır.

IV. Uluslararası Derin Deniz Yatağının Hukuki Statüsü

A. Tarihsel ve Hukuki Zeminin Gelişimi

Derin deniz yatağı meselesinin gündeme gelmesi, teknolojinin ilerlemesi ve insanoğlunun daha fazla hammadde talebine bağlı olarak gerçekleş-tirdikleri araştırmalar sonucunda ortaya çıktığını söylemek pek de yanlış olmaz. Araştırmaların ve teknolojik gelişmelerin öncesinde devletlerin açık denizlerin dibine karşı pek de bir ilgi duymaları da zaten beklenemezdi.

19. yüzyılın sonlarında, 1872-1877 tarihleri arasında İngiltere'ye bağlı HMS Challenger gemisinin yapmış olduğu bilimsel araştırmalar neticesin-de Atlantik Denizi'nde polimetalik yumruların varlığını keşfetmişlerdir. Bu yumrular yaklaşık 1 ila 20 santim çapında değişkenlik göstermekle birlikte içlerinde bakır, nikel ve kobalt gibi özellikle sanayide sıkça kullanılan değerli madenler içermektedir. Bununla birlikte bu kaynakların diğer okyanuslarda da olduğunun keşfedilmesi üzerine, dünya gözünü açık denizlerin altında olan bu bölgeye, yani derin deniz yatağına çevirdi³⁹. Keşiflerin ilerlemesiyle birlikte derin deniz yataklarında tespit edilen bu yeni maden kaynakları-nın dünyanın maden ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılayacağı, hatta karalardan elde edilen maden kaynaklarından çok daha fazlasının derin deniz yataklarında olduğu ileri sürülünce gelişmiş devletlerin bu bölgeye olan ilgisi ve araştırmaları giderek artmıştır. Bu keşiflerin ve araştırmaların gelişmekte olan ülkeler bakımından ise gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan ve dünya madencilik faaliyetlerinde önemli bir yeri olan gelişmekte olan ülkeler bakımından endişeyle karşılanmıştır⁴⁰.

1967 yılına geldiğimizde ise bu tarihte Birleşmiş Milletler Genel Kurulu çalışmaları esnasında Malta delegeesi *Arvid Pardo* tarafından bu bölgenin yani derin deniz yatağının ayrı bir hukuki rejime bağlanması fikri öne sürül-müştür⁴¹. Pardo gerçekleştirdiği bu konuşmada bölgenin "*insanlığın ortak mirası*" statüsünde olduğunu, bu bölgenin barışçıl amaçlar doğrultusunda kullanılması gerektiğini, buradan elde edilecek gelirlerin tüm dünyadaki gelişmekte olan veya az gelişmiş devletler lehine olacak şekilde dağıtılma-sını vurgulamıştır. Bu kapsamda bu bölgeyi tüm dünya adına koruyacak ve

³⁹ TANAKA: s.216-217

⁴⁰ SHAW: s.540.

⁴¹ PAZARCI, Hüseyin: Uluslararası Deniz Yatağı Düzeni ve Sorunları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 38(1), s.197.

işletilmesinden ve denetlenmesinden sorumlu olacak ayrı bir uluslararası mekanizmanın kurulması gerektiğini öne sürmüştür⁴².

Malta delegasyonu Pardo'nun bu öne sürdüğü tasarıya karşılık Birleşmiş Milletler bir Ad Hoc komite kurmuştur. 1967 yılında kurulan bu komite, deniz yatağı ve okyanus tabanının barışçıl amaçlarla kullanılması hususu üzerinde çalışacak olan 35 üyeden oluşmaktaydı⁴³.

1969 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda gelişmekte olan devletler, gelişmiş devletlerin bu alandan faydalanmalarının önüne geçmek amacıyla, uluslararası bir işletme kurulana dek yasaklanmasına ilişkin bir karar almışlardır. Bu karar ise "*Moratorium Kararı*" olarak anılmaktadır⁴⁴.

Daha sonrasında Birleşmiş Milletler komitenin çalışmalarına devam edebilmesi için eski komitenin yerine 42 devletten oluşmakta olan daimî bir komite kurmuştur. Bu komite 1970 yılında yaptığı çalışmanın neticesinde Birleşmiş Milletler de kabul edilen bildiriye göre derin deniz yatağı insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir. Daha sonrasında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler III. Deniz Hukuku Konferansı sırasında 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) kabul edilmiştir. Hem teknolojik bakımdan hem de maddi olarak gelişmiş olan devletlerin büyük bir kısmı bu ilkeye karşı çıkmışlardır ve sözleşmenin XI. maddesi yeniden düzenlenmeden sözleşmeye taraf olmayacaklarını beyan etmişlerdir⁴⁵.

B. İnsanlığın Ortak Mirası Kavramı

Derin deniz yatağı kavramının ortaya çıkmasıyla gündeme gelen insanlığın ortak mirası kavramı, esasen bakıldığında kavramın hukuki temelleri oldukça zayıftır. Ortaya konulan hak ve yükümlülükler meselesinde ise bir netlik söz konusu değildir⁴⁶.

Joyner, muğlak olan insanlığın ortak mirasının 5 adet başlıca unsurunun olduğunu dile getirmektedir. Birinci olarak bu bölgenin herhangi bir şekilde el konulamayan, mülkiyet hakkı iddia edilemeyen bir yapıda olmasıdır. İkinci olaraksa bütün devletlerin ortak bir şekilde yönetiminde söz sahibi olması gerektiğini belirtmektedir. Üçüncü olaraksa bu bölgeden elde edilecek olan

⁴² BEKTAŞ: s.31.

⁴³ ALTINOK: s.49.

⁴⁴ BEKTAŞ: s.33-34.

⁴⁵ PAZARCI, (Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap): s.398-399.

⁴⁶ KIVILCIM, Zeynep: Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası, On İki Levha Yayıncılık, s.113.

ekonomik çıkarların tüm dünya ile ortak bir şekilde pay edilmesi gerektiğidir. Dördüncü olarak bu bölgenin yalnızca barışçıl amaçlar doğrultusunda kullanılması gerektiğidir. Beşinci ve son olarak bu bölgede gerçekleştirilecek bilimsel çalışmaların çevreye zarar vermiyor olması, sonrasında ise elde edilen bulguların diğer devletlerle en kısa sürede paylaşılıyor olması gereklidir⁴⁷.

İnsanlığın ortak mirası kavramına bir de unsurları bakımından incelememiz gerekirse ele alacağım iki husus vardır. Bunlardan birincisi burada bahsedilen “*insan*” kavramının ne olduğudur. İnsan kavramına baktığımız zaman en yalın haliyle dünyada yaşam süren bütün insanları kapsamaktadır. Ancak devletler uluslararası topluluğun aktörleri olarak insanların çıkarlarını koruyabilecek kapasiteye sahiptirler. Ancak bu da yeterli değildir, devletler de bir bütün olarak hareket etmedikçe istenilen asıl gayeye ulaşamayacaktır. Bu yüzden de insanlığın ortak çıkarı adına devletler bu bağlamda ortak hareket edebilecekleri uluslararası bir otoriteye ihtiyaç vardır⁴⁸.

Ortak miras kavramını ele aldığımız zaman miras kavramı bir hak, bir sahiplik belirtmektedir. Ancak derin deniz yatağı bakımından bir hak iddia etme ve sahiplik söz konusu değildir. O zaman burada ortak miras kavramından çıkarmamız gereken asıl şey mevcut olarak var olan devletlerin ve onların parçası olan insanların derin deniz yatağını ve burada bulunan kaynakları koruyup, muhafaza ederek gelecek nesillere başarılı bir şekilde aktarması olarak anlaşılmalıdır⁴⁹.

C. Uluslararası Derin Deniz Yatağının Kurumsal Yapısı

Uluslararası derin deniz yatağının kurumsal yapısını Uluslararası Derin Deniz Yatağı Otoritesi ya da kısaca Otorite oluşturmaktadır. Otorite Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) XI. kısımda düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine (BMDHS) üye olan her devlet de kendiliğinden Otorite'nin bir üyesi sayılmışlardır. Bölgeden Otorite sorumlu tutulmuş ve madencilik faaliyetlerini yürütmesi için uluslararası düzeyde yetkiler verilmiştir⁵⁰. Otoriteye sadece madencilik faaliyetleri için

⁴⁷ EGEDE, Edwin: *Africa and the Deep Seabed Regime: Politics and International Law of the Common Heritage of Mankind*, Springer, s.60.

⁴⁸ BASLAR, Kemal: *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, s.78.

⁴⁹ BEKTAŞ, s.62.

⁵⁰ GÜNEŞ, Şule Anlar: *Maden Kaynaklarının Yönetimi Bağlamında Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesinin Rolü*, Uluslararası İlişkiler Dergisi, s.111.

değil, aynı zamanda bölgede bilimsel araştırmaların yürütülmesine, deniz çevresinin muhafaza edilmesine ve su altında bulunan kültürel nitelikteki eserlerin korunmasından da sorumludur⁵¹.

Otoritenin temel nitelikli organlarından bahsetmemiz gerekirse eğer bunlar Genel Kurul, Konsey ve Sekreteryadan oluşmaktadır. Tali organları ise Teknik ve Hukuki Komisyon, Finans Komitesi ve Otorite adına bölgedeki faaliyetlerin yürütülmesinden sorumlu olan Teşebbüstür⁵².

Otoritenin temel nitelikli organlarından Genel Kurul, Otoritenin en yetkili ve üst düzey organıdır. Bölgeye ilişkin arama faaliyetleri yürütmeye, keşif ve işletme faaliyetlerine yönelik olarak düzenlenen tüzük ve yönetmelikleri kabul etme yetkisine sahiptir. Gelişmekte olan devletlerin çıkarlarını korumak suretiyle bölgeden elde edilecek olan gelirlerin adil bir şekilde paylaşılmasından da sorumludur. Genel Kurul'a üye her bir devletin sadece tek bir oy hakkı bulunmakla beraber, gelişmiş devletler kendilerinin ekonomik güçlerinden dolayı ve gelişmekte olan devletlerin çoğunlukta olduğu Genel Kurul'da kendileri aleyhine bu vesileyle kararlar alabilme ihtimallerinin olduğu için sözleşmeye taraf olmayı reddetmişlerdir. Büyük devletlerin bu tutumu sonucunda 1994 New York Anlaşması ile Genel Kurul'un yetkilerine sınırlandırmalar getirilmiştir ve böylece artık Genel Kurul'un kararları artık Konsey tarafından onaylanmadıkça geçici süreliğine uygulanır hale gelmiştir. Genel Kurul böylece Sekreteryanın seçilmesi dışında artık pek de bir yetkinliği kalmamıştır.⁵³

Konsey otoritenin yürütme organı niteliğindedir. Konseyin başlıca görevleri Otoritenin belirlediği çerçevede Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini (BMDHS) uygulamaktır. Özel olarak atfedilen görevler ise derin deniz yatağına ilişkin olarak düzenlenen maden planlarını onaylamak, bölgedeki faaliyetler dolayısıyla çıkarılan bir maden kaynağının ihracat hacminde ya da global piyasa fiyatlandırmalarında olumsuz yönde bir etki bıraktığı takdirde, gelişmekte olan ülkelere ekonomik destek yönünde tavsiyelerde bulunmakla yükümlüdür⁵⁴.

Sekreteryaya Otorite'nin idari işlerinden sorumlu temel nitelikli son organıdır. Sekreteryanın görevlerinden bahsetmemiz gerekirse Genel Kurul'a Oto-

⁵¹ AKKUTAY, Ali, İbrahim: Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi, Ankara Barosu Dergisi, 2(0), s.172.

⁵² ALTINOK: s.74

⁵³ ROTHWELL, STEPHENS: s.147.

⁵⁴ CHURCHILL, LOWE, SANDER: s.430.

ritenin çalışmalarına dair olarak hazırlanan yıllık raporların hazırlanması. Toplantı ve seminer gibi davetlerin koordinasyonunu yapmak. Taraf devletlere Otorite'nin görevi kapsamındaki bilgileri iletmek. Konsey'in onayı doğrultusunda sivil toplum örgütleri ve uluslararası örgütlerle iş birliğine yönelik müzakereler gerçekleştirmek ve iş birliğinde bulunmakla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür⁵⁵.

Otorite'nin tali nitelikli olan organlarından olan Teknik ve Hukuki Komisyon, Bölge ile ilişkili konularda teknik bilgi ve birikim sahibi olmaları dolayısıyla Teknik ve Hukuki Komisyon'un başlıca görevleri arasında Konsey'e Bölge'ye yönelik olarak hazırlanan çalışma planları doğrultusunda önerilerde bulunmak. Konsey'in talebi doğrultusunda Bölge'de yürütülen faaliyetleri gözlemek ve denetlemek, sonrasında ise bu gözlemlerini bir rapor halinde bildirmek. Bölgede yürütülen faaliyetlerin yine Bölge'ye yönelik olarak ne gibi etkilerinin olduğuna dair Konsey'e raporlar hazırlayıp sunmak. Ve bu doğrultuda Bölge'nin korunmasına ilişkin olarak Konsey'e önerilerde bulunmakla yükümlüdür⁵⁶.

Otorite'nin bir diğer tali nitelikli organı olan Finans Komitesi, genel olarak Otorite'nin finansal işlerinin yürütülmesi ve bu kapsamda tavsiyeler vermekle yükümlüdür. Ayrıca belirli konularda Genel Kurul'un ve Konsey'in Finans Komitesi'ne danışmaları ve Komite'nin görüşlerinin almaları gerekmektedir. Bu hususlardan ilki Otorite'nin mali anlamda yönetimine ilişkin olarak yasa, yönetmelik ve tüzüklerin hazırlanması. Otoriteye üye olan devletlerin Otorite bütçesine yönelik gerçekleştirdikleri katkıları değerlendirmesi. Otorite'nin bütçesiyle beraber Genel Sekreterlik tarafından düzenlenen yıllık bütçe ile birlikte, mali konular kapsamında olan çalışmaların ve programların düzenlenmesi. Bölge'de gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda elde edilen ekonomik kazanımların üye devletler arasında hakkaniyete uygun bir şekilde dağıtılmasını kapsamaktadır⁵⁷.

Otorite'nin tali organlarından sonuncusu ise Teşebbüstür. Teşebbüs esasen bölgede yürütülen faaliyetlerden sorumlu olan tali bir organdır. Teşebbüsün idari görevlerine değinmemiz gerekirse eğer, genel olarak dünyadaki metal piyasasının durumunu analiz etmekle beraber, Bölge'de gerçekleştirilmesi öngörülen faaliyetlere ilişkin güncel gelişmeleri takip etmek. Böl-

⁵⁵ ALTINOK: s.83.

⁵⁶ EGEDE: s.153-154.

⁵⁷ ALTINOK: s.81-82.

gede gerçekleştirilen çalışmaların çevreye olan etkilerini değerlendirmekle sorumludur⁵⁸.

SONUÇ

Çalışmamıza devletlerin egemenliğinin tam olduğu deniz alanlarının neler olduğu ve unsurlarının ele alınmasıyla başlanılmıştır. Bu kapsamda iç suların tanımına, sınırın belirlenmesinde prensip olarak kullanılan normal esas hattın ne olduğuna değinilmiş, belirlenmenin güçleştiği alanlarda ise düz esas hat prensibinin kullanıldığı açıklanmıştır. İç sulara devletin egemenliğinin tam olması vurgulanmakla birlikte bu durumun bir istisnası olan ticaret gemilerinin durumu izah edilmiştir.

Çalışmamızın devamında devletin egemenliğinin tam olduğu bir başka deniz alanı olan karasuları incelenmiştir. Bu bölüme göre karasularının genişliğinin ne olabileceği ve nasıl tespit edilebileceği izah edilmiş, konuyla bağlantısı olan zararsız geçiş hakkının ne olduğu da burada açıklanmıştır.

Sonrasında ise boğazların tanımının ne olduğu, ulusal ve uluslararası boğazların hangi kriterlere göre tespit edildiği açıklanmıştır. Uluslararası boğazlardan geçişin transit geçiş prensibine bağlı bir şekilde uygulanması gerektiği ve transit geçişin ne olduğu bu bölümde açıklanmıştır.

Devletin tam egemenliği altındaki son alan olan takımada sularının ve takımada devletin tanımamaları yapılmış olup, sonrasında takımada sularının belirlenmesinde hangi prensip ile belirlendiği ve azami mesafesinin ne olabileceği açıklanmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde devletin kısmi egemenliği altında olan deniz alanları incelenmiştir. Buna göre ilk olarak kıta sahanlığı meselesi ele alınmış ve önceden coğrafyanın konusu olan bu konunun zamanla deniz hukukunun da önemli bir parçası haline aldığına değinilmiştir. Daha sonrasında kıta sahanlığının tanımına yer verilmiş ve azami mesafesinin ne olabileceği belirtilmiştir.

Devletlerin kısmi egemenliği altında olan bir diğer deniz alanı olan bitişik bölgenin hangi şartlar altında ilan edilebileceğine dair sınırlı olarak sayılan prensiplere yer verilmiştir ve ilan edilebileceği azami sınırı belirtilmiştir.

⁵⁸ EGEDE: s.162-163.

Devletin kısmi egemenliği altında olan çalışmamızdaki son deniz alanı olan münhasır ekonomik bölgenin kısaca tarihi olarak nasıl bir şekilde olgunlaştığı anlatılmış olup, münhasır ekonomik bölgenin tanımı yapılmıştır. Daha sonrasında ise azami mesafesinin ne kadar olabileceği ve nasıl belirleneceği izah edilmiştir. Ve kıyı devletinin münhasır ekonomik bölgedeki hakları ve diğer devletlere karşı yükümlülükleri bu bölümde izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın sondan bir önceki konusunu oluşturan devletlerin egemenliği dışında kalan deniz alanlarından öncelikli olarak açık denizlerin serbestisi prensibinin kısaca tarihi olarak gelişimine, bünyesinde ne gibi hakları barındırdığına, bununla birlikte kıyı devletlerine ne gibi yükümlülükler ve sınırlamalar getirdiğine değinilmiştir.

Çalışmamızın esasen son konusunu teşkil eden Uluslararası Derin Deniz Yatağı meselesi burada sadece Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kapsamında yer alan tanımı verilmiş ve detaylandırılması bu doğrultuda en son bölümde yapılmıştır.

Çalışmamızın son konusunda Uluslararası Derin Deniz Yatağının hukuki statüsüne yönelik olarak öncelikle bu deniz alanıyla ilgili tarihi ve hukuki zeminin nasıl ve hangi şartlarda geliştiğine. Derin denizlerde yapılan bilimsel araştırmaların yeni maden kaynaklarının bulunmasıyla birlikte devletlerin de derin denizlere yönelik olarak nasıl bir tutum sergilediği, sonrasında uluslararası topluluğun bu doğrultuda “*insanlığın ortak mirası*” adı altında yeni bir fikrin ortaya atıldığı anlatılmıştır.

Sonraki bölümümüzde yukarıda bahsettiğimiz insanlığın ortak mirası kavramının ne olduğu, daha doğrusu bu kavram hakkındaki muğlaklıklar ve uhdesinde barındırdığı birtakım haklar bu bölümde izah edilmiştir. Sonrasında ise kavramın kendi içerisinde barındırdığı “*insan*” ve “*ortak miras*” kavramlarının ne olduğu açıklanmıştır.

Ve son olarak da Uluslararası Derin Deniz Yatağının kurumsal yapısının ne olduğu, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nde hangi kısımda düzenlendiği ve bu kurumsal yapının organları tek tek incelenmiştir.

Öncelikle temel nitelikli organlardan olan Genel Kurul ele alınmıştır. Başlangıçta en yetkili organ olarak öngörülen Genel Kurulun zamanla gelişmiş devletlerin politikaları doğrultusunda yetkilerinin nasıl zayıflatıldığı izah edilmiştir.

Sonrasında bir diğer temel nitelikli organ olan Konseyin Otorite'nin yürütme organı mahiyetinde olduğu ve başlıca görev sorumluluklarına değinilmiştir.

Son olarak da Sekreteryanın Otoritenin idari işlerinden sorumlu olan, gerekli yazışmaları ve görüşmeleri düzenleyen son temel nitelikli organı olduğundan bahsedilmiştir.

Otoritenin tali nitelikli organları ele alındığı zaman öncelikle Teknik ve Hukuki Komisyon incelenmiş olup, bu doğrultuda Bölge'de yürütülen faaliyetler kapsamında Konseye bilgi verme ve önerilerde bulunma yükümlülükleri anlatılmıştır.

Finans Komitesinin Otoritenin finansa yönelik işleriyle alakadır olduğu, bununla birlikte Genel Kurul'un ve Konseyin birtakım hususlar için Finans Komitesinin danışma görüşünü almaları gerektiği izah edilmiştir.

Son tali organ olan ve çalışmanın son alt başlığını oluşturan kısım ise Teşebbüstür. Teşebbüsün Bölgeye yönelik olan yükümlülükleri izah edilmeye çalışılmıştır ve Bölgede yürütülen faaliyetlerden esasen Teşebbüsün sorumlu olduğu vurgulanmıştır.

Bununla birlikte çalışmamızın konusu deniz alanlarının ve özellikle ayrı bir başlık altında incelediğimiz derin deniz yatağının hukuki statüsü ele alınıp incelenerek nihayete erdirilmiştir.

KAYNAKÇA

AKKUTAY, Ali, İbrahim: Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi, Ankara Barosu Dergisi, 2(0), s.157-193.

AKSAR, Yusuf: Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık.

ALLI, Çağatay: Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölgesinin Belirlenmesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2019, Tez No: 621780.

ALTINOK, Müberra Sümeyye: 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Göre Derin Deniz Yatağı Madenciliğinin Tabi Olduğu Hukuki Rejim, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayım-

lanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, Tez No: 569025.

ARIDEMİR, Hakan: Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(2), s.789-804.

BASLAR, Kemal: The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law, Martinus Nijhoff Publishers.

BEKTAŞ, Sezercan: Uluslararası Deniz Yatağının İşletilmesi ve Deniz Yatağı Uluslararası Otoritesi, Legem Yayıncılık.

BOZKURT, Enver, POYRAZ, Yasin, ERDAL, Selcan: Devletler Hukuku, Gözden Geçirilmiş 12. Baskı, Legem Yayınevi.

CHURCHILL, Robin; LOWE, Vaughan; SANDER, Amy: The Law of The Sea, Fourth Edition, Manchester University Press.

CRAWFORD, J: Brownlie's Principles of Public International Law, 9th Edition, Oxford University Press.

EGEDE, Edwin: Africa and the Deep Seabed Regime: Politics and International Law of the Common Heritage of Mankind, Springer.

ERKİNER, Hakkı Hakan: Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 18(3), s.3-142.

ERTUĞRUL, Ümmühan, Elçin: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletinin Egemenlik Hakları, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(1), s.41-81.

GÜNEŞ, Şule Anlar: Maden Kaynaklarının Yönetimi Bağlamında Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesinin Rolü, Uluslararası İlişkiler Dergisi, s.101-124.

KARATAŞ, Salih: Münhasır Ekonomik Bölge Üzerinde Üçüncü Devletlerin Hak ve Yetkileri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23(2), s.79-110.

KIVILCIM, Zeynep: Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası, On İki Levha Yayıncılık.

KURAN, Selami: Uluslararası Deniz Hukuku, 8. Baskı, Beta Yayıncılık.

PAZARCI, Hüseyin: Uluslararası Deniz Yatağı Düzeni ve Sorunları, Ankara

Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 38(1), s.197-206.

PAZARCI, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 17. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2018.

PAZARCI, Hüseyin: Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap, Gözden Geçirilmiş 12. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2021.

ROTHWELL, Donald. R; STEPHENS, Tim: International Law of The Sea, Third Edition, HART Publishing.

TANAKA, Yoshifumi: The International Law of The Sea, Third Edition, Cambridge University Press,

TEPEALTI, Fahrettin: International Journal of Geography and Geograhly Education, 45(174), s.174-196.

SHAW, Malcolm N: International Law, Ninth Edition, Cambridge University Press.